

**BITVA U SLAVKOVA – VERZE 1945
SITUACE PŘED OSVOBOZENÍM OBCÍ „SLAVKOVSKÉHO
BOJIŠTĚ“ NA KONCI 2. SVĚTOVÉ VÁLKY**

MIROSLAV JIREČEK

The goal of this article is to give an overview of the situation in the villages on the former “Austerlitz battlefield” before the World War II liberation. The text deals with the advancement of the front towards the observed territory, trench construction and building of other obstacles, movement of the armies in observed villages, impact of air raids and bombings, and destruction of infrastructure by the German army near the arrival of the front.

Key words: Austerlitz battlefield; Second World War; liberation; trench construction; Red Army.

Úvod

Dne 2. prosince roku 1805 došlo nedaleko od Brna k bitvě, ve které stanuli na jedné straně Rakušané v čele s císařem Františkem I. a Rusové v čele s carem Alexandrem I., na straně druhé Francouzi v čele s císařem Napoleonem I. V krvavé bitvě¹, o které bylo napsáno mnohé², zvítězila francouzská vojska. Napoleon zde ve svitu pověstného „slavkovského slunce“ dosáhl legendárního vítězství. Jen nedaleko od Brna se během tohoto krátkého prosincového dne rozhodovalo o dalších osudech tehdejší Evropy. Bitva vešla do dějin pod názvy „bitva u Slavkova“ nebo také „bitva tří císařů“. Na počátku 20. století vyrostl na Prateckém kopci, který stojí v samotném srdci bojiště, z iniciativy brněnského kněze a učitele P. A. Slováka³ památník, který dostal jméno Mohyla míru. Památník měl upomínat památku všech padlých vojáků, kteří bojovali v „bitvě tří císařů“ bez rozdílu národností (ne pouze vítězů nebo poražených), měl být mementem válek.⁴ Přesto se (nejen) slavkovské bojiště mělo ještě jednou stát místem, kde řinčí zbraně, němým svědkem válečných hrůz. Půda slavkovského bojiště měla být ještě jednou prolita krví. Válečné útrapy doputovaly na toto území po kulatých 140 letech – v roce 1945 v rámci osvobozovacích bojů na jižní Moravě na konci 2. světové války. Místo tří císařů a jejich armád stanuly v tomto boji proti sobě vojska nacistického Německa, která se ze všech sil snažila zabránit definitivní porážce, konci své „třetí říše“ a snu o světové hegemonii, a vojska Rudé armády, která po

¹ Počty obětí bitvy se u jednotlivých autorů rozcházejí – viz KOPECKÝ, F.: *O slavkovské bitvě. Dopady a tradice*. Brno 2009, s. 142–143.

² Viz např. KOPECKÝ, F.: c. d. Brno 2009; UHLÍŘ, D.: *Bitva tří císařů. Slavkov / Austerlitz 1805*. Brno 2005; KOVAŘÍK, J.: *Slavkov 1805. Napoleonův největší triumf*. Praha 2013.

³ Viz např. SÁŇKA, H.: *P. Alois Slovák: buditel českého Brna – tvůrce Mohyly míru*. Brno 1932.

⁴ Shodou okolností právě v červnu roku 1914, kdy mělo dojít ke slavnostnímu otevření památníku, došlo v Sarajevu k atentátu na Františka Ferdinanda d'Este a následně, o měsíc později, vypukla 1. světová válka. Vypuknutí „Velké války“ oddálilo otevření památníku až na rok 1923. Vzhledem k poslání památníku, který měl být mementem válek, je tato situace poměrně kuriózní. Jen stěží si lze představit pocity, které musel v této době pociťovat duchovní otec památníku P. Alois Slovák.

„stalingradském“ obratu postupovala Evropou směrem na západ. Cílem následujícího textu je přiblížení situace před vypuknutím „druhé bitvy u Slavkova“. Pozornost zaměříme na území „slavkovského bojiště“ z roku 1805, zvláštní pozornost budeme věnovat centrální části bojiště (nejbližšímu okolí Památníku Mohyla míru). Území samotného Slavkova u Brna nebude v tomto textu sledováno – dovolíme si tedy stejnou paralelu jako císař Napoleon, který svoji vítěznou bitvu nazval slavkovskou, aniž by v samotném Slavkově u Brna došlo k boji. V tomto textu se zaměříme na situaci před vstupem Rudé armády na sledované území, tedy na to, co osvobození sledovaného prostoru předcházelo.

K osvobození jižní Moravy a samotného Brněnska na konci druhé světové války bylo napsáno mnohé.⁵ Žampach k tomu však dodává: „*Ačkoliv osvobození Brněnska Rudou armádou věnovalo v průběhu uplynulých padesáti let svou pozornost mnoho vojenských teoretiků, historiků a publicistů, není jeho průběh zdaleka tak zpracován, jak by se dalo předpokládat.*“⁶ Také samotnému osvobození některých obcí sledovaného území byla již v naší historiografii věnována pozornost. Studie, která by se primárně věnovala osvobození někdejšího slavkovského bojiště, však dosud chybí. Tuto mezeru se pokusíme alespoň zčásti zaplnit. Článek čerpá z prací, které byly věnovány průběhu tzv. Bratislavsko-brněnské operace nebo újeji osvobozování jižní Moravy nebo samotného Brněnska, z dobového tisku⁷, z pamětních knih a kronik obcí slavkovského bojiště⁸ i ze vzpomínek pamětníků těchto událostí.

⁵ Rozsáhlá bibliografie k tématu viz např. KUBÍČEK, J. (red.): *Odboj a osvobození v Jihomoravském kraji*. Brno 1980.

⁶ ŽAMPACH, V.: *Památník obětí světových válek a národně osvobozovacích bojů v okrese Brno-venkov*. Brno 2000, s. 11.

⁷ Jako cenné je třeba označit zejména vydávání Slavkovských novin – vydávány byly již od 27. dubna 1945 jako první svobodné noviny v republice – viz MALEČEK, B.: *Osvobození Slavkova v dubnu 1945*. Dostupné z: <http://www.veslavkove.cz/historie/osvobozeni-slavkova-v-dubnu-1945.aspx> Jeden ze článků se přitom týkal přímo boje o pratecké návrší, na kterém stojí Mohyla míru, a obec Prace – viz *Boj o Pracký kopec a vesnici Prace*. Slavkovské noviny, 27. 5. 1945, číslo 25, s. 7.

⁸ Obce (a tím pádem také jejich kroniky) sledovaného území jsou rozděleny do dvou bývalých okresů: Brno-venkov a Vyškov (archivy těchto bývalých okresů jsou umístěny v Rajhradě a Slavkově u Brna). Ke kronikám pojednávajícím o osvobození obcí okresu Brno-venkov (kam spadá většina sledovaných obcí) viz ŽAMPACH, V.: *Památník obětí světových válek a národně osvobozovacích bojů v okrese Brno-venkov*. Brno 2000, s. 384–415. Problémem je neexistence pamětních knih a kronik některých obcí. ŽAMPACH, V.: (*Památník... Brno 2000, s. 384*) k tomu konstatuje: „Stalo se tak vlivem válečných událostí nebo záměrně z obav z údajů obsažených v kronice o určitých událostech či osobách nebo zásluhou nezodpovědného postoje představitelů obce či kronikářů (dostupnost kroniky, její zabezpečení).“ Bohužel se tak do dnešních dnů nedochovala kronika (pamětní kniha) obce Prace z roku 1924 (k tomu viz ŽAMPACH, V.: *Památník... Brno 2000, s. 403*). (Nejen) události z konce druhé světové války pak byly zpětně velmi stručně zachyceny v nové kronice z roku 1973, uložené na Obecním úřadě v Praci. Stejně tak lze s lítostí konstatovat, že se do dnešních dnů nedochoval (nebo není známo jeho uložení) archiv *Zemského cizineckého svazu*, který ve sledovaném období spravoval památník Mohyla míru a muzeum v jeho areálu. Naproti tomu kroniky obce Kobylnice máme pro dané období hned dvě – první vedená řídícím učitelem Janem Havlíšem – [kronika viz Státní okresní archiv Brno-venkov v Rajhradě (dále pouze SOKA Brno-venkov), Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22] se novému kronikáři Aloisi Klačkovi nezdála co do obsahu dostatečná, proto až vedl kroniku až od roku 1962, začal popisovat události počínaje rokem 1945, využil přitom některých nových pramenů i zapůjčené soukromé kroniky [kronika viz SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obce Kobylnice*. Okres Brno-venkov. Díl. II., N – 86, inv. č. 33]. Některé kroniky zažily za 2. světové války zvláštní příběh. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava měly být obecní kroniky odevzdány „k úschově“ na okresní úřad do Brna. Založeny měly být nové kroniky, které měly být vedeny v německém duchu. V obci Sokolnice se však báli o osud své pamětní knihy – proto starosta obce tuto kroniku uschoval a na úřad oznámil, že byla nedopatřením zničena, což potvrdil policejní rada Hromádka (později zahynul v koncentračním táboře) – blíže viz SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice*, Svazek I., založena 1928, C – 123, inv. č. 19, s. 160–161. Např. ve Zbýšově nebyla po dobu 2. světové války kronika vedena (poslední záznamy byly zapsány za rok 1939), zdejší kronikář je pro stáří vedl již pouze do sešitů. Tyto cenné zápisy byly ale novým kronikářem po válce do kroniky doplněny – viz SOKA Vyškov ve Slavkově u Brna (dále pouze SOKA Vyškov), Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923*

Postup fronty směrem na „slavkovské bojiště“

Tento text se snaží o jistou nadsázku, když osvobozovací boje na konci druhé světové války na sledovaném území nazývá „druhou bitvou u Slavkova“. Kromě území, kde byly boje svedeny, bychom však našli také další paralely mezi napoleonskými válkami a boji druhé světové války. Tou bezesporu nejviditelnější (a pro útočící stranu v konečném důsledku také nejbolestivější) je neúspěch tažení do širých ruských plání. Stejně jako císař Napoleon v roce 1812 si také Hitlerova německá armáda „spálila prsty“ právě na tažení do země hegemonu východní Evropy. Po bitvě u Stalingradu na přelomu let 1942 a 1943 došlo k zásadnímu obratu v bojích na východní frontě druhé světové války. Odtud můžeme sledovat postupné osvobozování východní Evropy sovětskou armádou a pozvolné vyklízení německých pozic (kryté propagandou o cílené strategii německých vojsk). Dne 12. února 1945 tak byla dobyta Budapešť. Následující postup sovětských a rumunských vojsk na jižní Moravu byl v generálním štábu Rudé armády nazván jako „bratislavsko-brněnská operace“.⁹ Její první fáze začala překročením řeky Hronu dne 25. března 1945. Vyvrcholením této fáze operace bylo osvobození Bratislavy, ke kterému došlo 4. dubna. Druhou fází „bratislavsko-brněnské“ operace bylo samotné tažení na Moravu. Původní plán počítal s rychlým postupem a brzkým osvobozením moravské metropole.¹⁰ „*Nikdo nepředpokládal, zejména ne po rychlém osvobození Bratislavy, překročení řeky Moravy a dobytí Vídně, že tento dvoudenní plán se přemění na 12 dnů tuhých a krvavých bojů, které přiřadí boj o Brno do trojice nejtěžších operačních akcí Sovětské armády na území Československa, hned za Dukelskou a Ostravskou.*“¹¹ Zároveň se jednalo o jedny z posledních těžkých frontových bojů druhé světové války.¹²

Německé velení se ovšem s blížící se porážkou nesmířilo – bylo rozhodnuto proměnit členitou kotlinu českých zemí krytou na okrajích horskými pásmy, zachovalými pásy pevností (budovanými před válkou právě proti německému nepříteli) i některými řekami v nedobytnou pevnost a zastavit zde postup útočících vojsk. Území Čech a Moravy mělo být udrženo za každou cenu. Budována byla obranná pásma, využity byly dominantní výšiny, hloubeny byly protitankové příkopy a uzávěry, prováděny byly opevňovací a zákopové práce, které se nevyhnuly ani

(1923–1959). Také v obci Hostěrádky – Rešov dokončil bývalý kronikář své zápisky před válkou, během války byla také zdejší kronika schována, aby nebyla Němci zabavena. Válečné události měly být v kronice zachyceny zpětně, ale novým kronikářem, který do obce přišel až po válce, již bohužel doplněny nebyly – SOKA Vyškov, Archiv obce Hostěrádky-Rešov, inv. č. 2, *Pamětní kniha založená při sloučení obcí Mal. Hostěrádek a Rešova r. 1913 v jednu politickou a katastrální obec, jež nazývá Hostěrádky-Rešov (1913–1963)*.

⁹ K jejímu plánu a počtu zúčastněných vojsk blíže např. ŽAMPACH, V.: *Památník... Brno 2000*, s. 22–81; ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975; BŘEČKA, J.: *Před sedmdesátí lety skončila válka... Průběh osvobozovacích bojů na brněnském směru v dubnu–květnu 1945 / Vor siebzig Jahren ging der Krieg zu Ende... Verlauf der Befreiungskämpfe in Richtung Brünn im April–Mai 1945*. Brno 2015, s. 10. K organizační struktuře sovětských a rumunských vojsk, jejich složení a výzbroji viz také FIC, V.: *Organizace a výzbroj vojsk 2. ukrajinského frontu v závěrečné fázi bratislavsko-brněnské operace*. In: Halama, V. – Mikulka, J. (red.): *Morava v boji proti fašismu*. Brno 1987, s. 179–199. K bratislavsko-brněnské operaci viz také PEŠA, V.: *Bratislavsko-brněnská operace Rudé armády ve zprávách Sovětské informační kanceláře*. In: Břeclav–Trnava. Brno 1974, s. 61–73.

¹⁰ Peša (PEŠA, V.: *Rudá armáda v bojích za osvobození Brna*. In: Sborník Vojenské akademie Antonína Zápotockého vyznamenané řádem republiky, 1965, řada A (operačně taktická), zvl. č., sv. 13, s. 227) používá také termín brněnská operace, kterou vymezuje samotné boje na území Moravy do osvobození Brna, přičemž operaci rozděluje na tři časové úseky: 1) 5.–14. dubna – boj o přechod řeky Moravy a o vytvoření předmostí na jejím západním břehu, 2) 15.–22. dubna – postup směrem na Brno zadržovaný Němci nedaleko od města, 3) 23.–26. dubna prolomení linie nepřátelské obrany, obchvat Brna a jeho osvobození.

¹¹ ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975, s. 26.

¹² FIC, V.: c. d. Brno 1987, s. 179.

sledovanému prostoru „slavkovského bojiště“, přičemž docházelo také k využívání síly domácího obyvatelstva (viz dále). Opevněné body měly být z hloubky kryty dělostřeleckou palbou.¹³ Obrana jihomoravské oblasti přitom byla soustavně budována více než půl roku – také kolem Brna bylo vybudováno několik opevňovacích pásem.¹⁴

V prostoru českých zemí se nacházela značná síla německých vojsk, jejichž nejsilnější část tvořila skupina armád Střed („Mitte“) pod velením polního maršála Ferdinanda Schörnera, na jihozápadní Moravě pak operovala část armád Jih („Süd“). Obrana Moravy připadla 1. tankové armádě pod velením generála Walthera Nehringa (asi 400 tisíc mužů a 120 tanků a samohybných děl) s podporou 6. letecké flotily čítající 120 letadel.¹⁵ Schörner se měl v plánu bránit v prostoru českých zemí podle Bismarckova hesla „*Kdo je pánem Čech, ten je pánem střední Evropy*“.¹⁶ Došlo proto také k posílení německých vojsk umístěných na jižní Moravě. Kromě pevnostního zajišťování se však Němci připravovali také na vyklizení území a útěk, kdy mělo být využito takтики spálené země.¹⁷

Zatímco území západních Čech mělo být osvobozeno Američany a jejich spojenci, zbytek území bývalého Československa včetně území Moravy bylo osvobozeno vojsky Rudé armády. Postupem na jižní Moravu byla pověřena vojska 2. ukrajinského frontu maršála R. J. Malinovského¹⁸ doplněná jednotkami Rumunské královské armády¹⁹ (která až do osvobození Rumunska sovětskou armádou bojovala po boku Němců). Pro útok na brněnský směr byla určena 1. gardová jezdecká mechanizovaná skupina generálporučíka I. A. Plijeva a 53. armáda pod velením generálporučíka I. M. Mangarova.²⁰ Maršál Malinovskij měl k dispozici „*zhruba 350 000 sovětských a rumunských vojáků, 246 tanků a samohybných děl, 6 160 děl, raketometů a minometů a vzdušnou podporu 637 letadel 5. letecké armády*“.²¹ Z toho rumunské síly čítaly 86 tisíc mužů, 46 tanků, 999 děl a 239 letadel.²² Po plánovaném dobytí Brna měl další postup těchto vojsk směřovat na Olomouc. Ze severu měl být současně veden útok prostřednictvím 4. ukrajinského frontu generála A. I. Jeremenka. Tak měla být odříznuta německá vojska bránící se dosud na území západního Slovenska a východní Moravy.

¹³ Blíže viz KRUIZE, A. J.: *Boj za osvobození Slavkova*. In: Sborník Vojenské akademie Antonína Zápotockého, 1965, řada A (operačně taktická), zvl. č., sv. 13, s. 220.

¹⁴ Viz ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975, s. 26; SCHILDBERGER, V.: *Boj o „pevnost“ Brno – Vytvoření nástupišť. 2. část. Historie a plastikové modelářství*, 1998, 8, č. 10, s. 19.

¹⁵ Ke složení německých armád na území českých zemí před vypuknutím osvobozovacích bojů na jižní Moravě blíže např. BŘEČKA, J.: *Před sedmdesáti lety skončila válka...* Brno 2015, s. 7–9; SCHILDBERGER, V.: *Organizace, výzbroj a označení fašistických vojsk na Moravě v dubnu a květnu 1945*. In: Halama, V. – Mikulka, J. (Red.): *Morava v boji proti fašismu*. Brno 1987, s. 200–213; SCHILDBERGER, V.: *Boj o „pevnost“ Brno*. Historie a plastikové modelářství, 1998, 8, č. 7, s. 26; ŽAMPACH, V.: *Památník...* Brno 2000, s. 30–31; PEŠA, V.: *Rudá armáda v bojích za osvobození Brna*. In: Sborník Vojenské akademie Antonína Zápotockého, 1965, řada A (operačně taktická), zvl. č., sv. 13, s. 230.

¹⁶ SCHILDBERGER, V.: *Boj o „pevnost“ Brno 3*. Historie a plastikové modelářství, 2000, 10, č. 10, s. 22.

¹⁷ Srovnej ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975, s. 27.

¹⁸ K jeho osobě blíže např. BŘEČKA, J.: *Před sedmdesáti lety skončila válka...* Brno 2015, s. 72–74.

¹⁹ K rumunské armádě a jejímu podílu na osvobozování českých zemí viz např. MAINUŠ, F.: *Rumunská armáda v bojích při osvobozování Československa*. Časopis Maticе moravské (ČMM), 1974, 94, s. 301–320; MAINUŠ, F.: *Rumunská armáda v bojích při osvobození Moravy*. Vlastivědný věstník moravský (VVM), 1970, 22, č. 3, s. 333–341; MAINUŠ, F.: *Účast rumunských vojsk v osvobozovacích bojích na Moravě*. VVM, 1975, 27, č. 1, s. 31–43.

²⁰ ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975, s. 14.

²¹ BŘEČKA, J.: *Před sedmdesáti lety skončila válka...* Brno 2015, s. 10. K síle a výzbroji 2. ukrajinského frontu viz také PEŠA, V.: *Rudá armáda v bojích za osvobození Brna*. In: Sborník Vojenské akademie Antonína Zápotockého, 1965, řada A (operačně taktická), zvl. č., sv. 13, s. 229–230.

²² SCHILDBERGER, V.: *Boj o „pevnost“ Brno*. Historie a plastikové modelářství, 1998, 8, č. 7, s. 27.

Přes všechno příkoří i utrpení, které muselo obyvatelstvo českých zemí od roku 1939 (resp. 1938) snášet, zůstalo prozatím, na rozdíl od většiny Evropy, ušetřeno pozemních bojů. To mu mělo být od počátku dubna 1945 „vynahrazeno“. Prvním místem bojů na Moravě se stalo okolí Lanžhota – po krvavých bojích (trvajících již od 5. dubna) byl Lanžhot 11. dubna 1945 jako první jihomoravská obec osvobozen. Odtud se odvíjely další boje – 13. dubna byl zbaven německé poroby Hodonín (tentýž den došlo k osvobození Vídně), 16. dubna Břeclav, 17. dubna Hustopeče.²³ V reakci na vývoj událostí rozhodl maršál Schörner v noci z 15. na 16. dubna o zrušení „pevnosti Brna“ (město bylo vyhlášeno za opevněný prostor).²⁴ Většina německých jednotek byla vysunuta do opevněného prostoru na jih od města, kde měla vytvořit záchytné pásmo a čelit náporu Rudé armády (v Brně byly ponechány pouze minimální posádky a jednotky „Volkssturmu“).

Sovětská vojska ale nepostupovala podle plánu vedení. Po dobytí Vídně byl proto ze zálohy povolán 7. mechanizovaný sbor generálmajora F. G. Katkova²⁵ a počínaje 15. dubnem vyhlášen ve třech směrech útok na Brno.²⁶ Zesilovala také sovětská letecká činnost nad jižní Moravou. Od stejného dne byly všechny německé jednotky na území protektorátu podřízeny velení armádní skupiny „Mitte“. Postup Rudé armády čelil houževnatému odporu Němců. Fronta byla rozdělena na dvě části – západně a východně od řeky Svratky.²⁷ Obce na západním úseku fronty (na západním okraji židlochovického masivu) byly osvobozeny snáze, boje na východním úseku fronty probíhaly mnohem obtížněji, Rudá armáda zde narazila na tvrdý odpor Němců.²⁸ Němci docílili dokonce dočasného zastavení fronty – postup Rudé armády byl zaražen zejména v okolí Ořechova (krvavé boje zde trvaly od 18. do 24. dubna)²⁹, výrazné boje probíhaly také u Rajhradu a Holasic³⁰ a následně také u Těšan a Šitbořic. Maršál Malinovskij rozhodl, že konečný úder na Brno povede oboustranným obchvatem z jihovýchodu a jihozápadu za současného útoku z jihu.³¹ Z důvodu dočasného zastavení fronty došlo k reorganizaci a dalšímu posílení sovětských vojsk – vojska na brněnském směru byla z rakouského území posílena 18. gardovým střeleckým sborem generálmajora I. M. Afonina³² a elitní 6. gardovou tankovou armádou generálplukovníka A. G. Kravčenka.³³

Pro další postup v námi sledovaném směru mělo tedy sovětské velení k dispozici 18. a 49. sbor 53. armády, za kterými byla soustředěna 6. tanková armáda.³⁴ Sledované obce měl osvobodit 2. mechanizovaný sbor. Ten se měl po osvobození Újezda (dnes součást Újezda u Brna) rozčlenit: „6. brigáda měla postupně osvobodit Sokolnice, Kobylnice, Slatinu, kolem Stránské skály vniknout do Maloměřic a vyslat zajišťovací průzkum k Soběšicím. Další, 4. brigáda, dostala

²³ K osvobození jižní Moravy blíže např. také ŽAMPACH, V. – PAVKA, M. a kol.: *Brněnské okolí cestou ke svobodě*. Sborník k 20. výročí osvobození. Brno 1965.

²⁴ Blíže např. SCHILDBERGER, V.: *Boj o „Pevnost“ Brno 4*. Historie a plastikové modelářství, 2001, 11, č. 8, s. 22.

²⁵ Blíže také SCHILDBERGER, V.: *Boj o „pevnost“ Brno 3*. Historie a plastikové modelářství, 2000, 10, č. 10, s. 22–23.

²⁶ Viz BŘEČKA, J.: *Před sedmdesáti lety skončila válka...* Brno 2015, s. 26.

²⁷ Viz SCHILDBERGER, V.: *Boj o pevnost Brno 5*. Historie a plastikové modelářství, 2002, 12, č. 12, s. 24.

²⁸ Srovnej např. HRDLIČKA, R.: *Rudá armáda osvobozuje Moravu. Kronika posledního válečného jara*. Brno 1948, s. 22.

²⁹ Viz např. SVOBODA, P. – ZDRAŽÍLEK, F.: *Bitva o Ořechov*. Ořechov 2013.

³⁰ Viz ŽAMPACH, V.: *Kronika vítězného jara 1945. Historie osvobození Holasic a Rajhradu*. Rajhrad 1963.

³¹ JAMNICKÝ, B.: *Osvobození Moravy*. Brno 1964, s. 65.

³² Jeho vzpomínky viz AFONIN, I. A.: *V bojích o osvobození Brna a Československa na jaře 1945*, ČMM, 1975, 94, s. 3–16.

³³ Blíže ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975, s. 51, 55; BŘEČKA, J.: *Před sedmdesáti lety skončila válka...* Brno 2015, s. 33; SCHILDBERGER, V.: *Boj o pevnost Brno 6*. Historie a plastikové modelářství, 2003, 13, č. 1, s. 18.

³⁴ Blíže srovnej ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975, s. 56.

za cíl proniknout jako čelní zajištění až do Bílovic nad Svitavou, a to cestou přes Újezd, Prace, Jiříkovice a kolem Líšně od východu.“³⁵ Přípravenost vojsk prověřil a pokyn k dalšímu útoku vydal 23. dubna samotný maršál R. J. Malinovskij, který navštívil pozorovatelnu na vrchu Čertoraj nad obcí Křepice. Útok byl zahájen toho dne v 9:30 mohutnou dělostřeleckou přípravou. Např. „do prostoru Křepic, Nikolčic a Divák bylo soustředěno na jeden kilometr fronty průměrně 150 děl, raketometů a minometů, aby při patnáctiminutové dělostřelecké přípravě byl každý čtveřecí metr nepřátelské obrany zasažen třemi střelami.“³⁶

Zákopové práce a budování dalších překážek

Přípravu na příchod fronty můžeme sledovat již v době, kdy byla sovětská vojska vzdálena území jižní Moravy. Němci se rozhodli podpořit obranu zejména budováním zákopů – hlubokých obranných příkopů. Přípravována byla také kulometná hnízda a úkryty pro střelce s tankovými pěstmí. Německé velení počítalo se vstupem Rudé armády ze severu od Ostravy, proto byly zákopníci (včetně osob z obcí slavkovského bojiště) povoláni nejprve na Ostravsko a k Lipníku nad Bečvou. Kronika obce Holubice vzpomíná, že již 7. ledna 1945 (další transport následoval z této obce 10. ledna) odjeli zdejší občané na zákopové práce v okolí měst Hranice, Valašské Meziříčí, Přerov a Lipník nad Bečvou.³⁷ Po dobytí Budapešti a postupu Rudé armády na Bratislavu a Vídeň se ale stávalo zřejmým, že osvoboditelé vstoupí na území Moravy od jihu – proto byli zákopníci staženi z Ostravska od nedokončených prací a začali budovat zákopy v 15 km okruhu jižně a východně od Brna.³⁸ Tak se do svého kraje vrátili také zákopníci vykonávající dosud tyto práce na severu Moravy. Na sledovaném území byla přitom z důvodu snahy zachytit nepřítele před jihomoravskou metropolí budována hustá síť zákopů. Pro jejich zhotovení bylo využíváno nejprve domácí obyvatelstvo, později také „cizí zákopníci“ – zejména čeští chlapi ročníku 1927.³⁹ „Zákopové práce konaly se jednak v samém Brně, jednak v okolí Brna. Zejména opevňován byl kraj od obce Blučiny k Zatčanům, Telnici, Sokolnicím, Kobylnicím, Šlapanicím až k obci Podolí.“⁴⁰ Obyvatelé z obcí slavkovského bojiště byli využiti pro zákopové práce také na území Rakouska – tam odjeli kopat chlapi z Prace, Ponětovic a Kobylnic již na konci listopadu 1944 (do svých domovů se vrátili před začátkem roku 1945).⁴¹ Muži z obce Zbýšova byli v lednu 1945 vysláni na kopání zákopů na vyškovské střelnice.⁴² Zákopové práce se z nařízení vlády protektorátu týkaly mužů od 17 do 55 let.⁴³

Zákopy okolo Brna začaly být budovány v polovině ledna 1945. V tomto měsíci musely být zákopové práce obzvláště náročné. Kronika obce Zbýšov vzpomíná, že leden byl bohatý na sněh, přičemž v polovině měsíce byla závějemí znemožněna doprava na silnicích.⁴⁴ Naopak zima

³⁵ Tamtéž, s. 56–57. K plánovanému postupu fronty směrem na Brno viz také SCHILDBERGER, V.: *Boj o pevnost Brno 7. Historie a plastikové modelářství*, 2003, 13, č. 2, s. 23; JAMNICKÝ, B.: *Osvobození Moravy*. Brno, Ostrava 1964, s. 65; PEŠA, V.: *Rudá armáda v bojích za osvobození Brna*. In: Sborník Vojenské akademie Antonína Zápotockého, 1965, řada A (operačně taktická), zvl. č., sv. 13, s. 235.

³⁶ SCHILDBERGER, V.: *Boj o pevnost Brno 7. Historie a plastikové modelářství*, 2003, 13, č. 2, s. 23.

³⁷ SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 139.

³⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice*, Svazek I., C – 123, inv. č. 19, s. 221–222.

³⁹ SCHILDBERGER, V.: *Boj o pevnost Brno 6. Historie a plastikové modelářství*, 2003, 13, č. 1, s. 16.

⁴⁰ SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 139.

⁴¹ Ze sepsaných vzpomínek ve formě dopisu MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, který mi laskavě poskytl starosta obce Prace Ing. Vovesný (kopie dopisu v držení autora), s. 1.

⁴² SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 244.

⁴³ Tamtéž, s. 245.

⁴⁴ Tamtéž, s. 243.

v měsíci únoru již byla mírná – sních roztál počátkem měsíce a později napadáný sních již se neudržel.⁴⁵ Pamětní kniha obce Holubice uvádí, že zima v tomto roce nebyla zvlášť tuhá a trvala asi do poloviny měsíce února.⁴⁶ Na zákopové práce na sledovaném území začali nejprve docházet občané Kobylnic. V obci roznášel obecní strážník asi 50 osobám výzvu k nástupu ke konání zákopových prací již 31. ledna, kopat se začalo 2. února u „Bažantnice“, na práci zde dohlíželi příslušníci jednotek SA, ubytovaní zejména v Sokolnicích.⁴⁷ Občané Újezda, Sokolnic a Prace pak začali na zákopové práce docházet v polovině února.⁴⁸ Konkrétně v Újezdě narukovali domácí zákopníci 12. února – postupně však jejich počet klesal, a to i z důvodů předstírání nemoci, čímž se domácí obyvatelstvo chtělo vyhnout práci pro německé okupanty. V Újezdě tak „od polovice března chodilo na zákopové práce jen 1/10 stanoveného počtu, totiž ti nejbojácnejší.“⁴⁹ Objevovaly se také další snahy obcházet nařízení o konání zákopových prací, čemuž napomáhalo také to, že „původní přísné denní kontroly na zákopech se změnily na kontroly dvakrát v týdnu střídavě, a stačilo tedy přijít kopat pouze v těchto dnech“.⁵⁰

Řady domácích zákopníků proto byly doplňovány zákopníky z dalších koutů Čech a Moravy. Již na konci února tak byly vyklizeny obě školy v Újezdě, které rychle získaly vzhled kasáren, do kterých přijelo 900 mladíků řízených vedoucím Kuratoria pro výchovu mládeže.⁵¹ Zákopníci z Újezda budovali pomocí rýčů a lopat zákopy na Staré hoře a směrem ke Kobylnicím, „cizí“ zákopníci poté jejich práci směrem ke Kobylnicím doplnili, po osmi dnech pak byli převedeni na budování zákopů směrem od dráhy k Telnici a od Hostěrádek středem svahu Staré hory k Mohyle míru.⁵² Újezd opustili „cizí“ zákopníci 11. dubna.⁵³ Do sousedních Sokolnic byli povoláni zákopníci z Čech, stažení byli náhle po 10. dubnu.⁵⁴ Kromě toho dojížděli vlakem do Sokolnic k zákopovým pracím také muži z nedalekého Zbýšova.⁵⁵ Do Kobylnic přišli 6. března chlapi z Kuratoria ve věku 16–18 let zejména z východních a severovýchodních Čech, ubytování byli ve škole. Celkem se jednalo asi o 120 chlapců. Na práci vycházeli každý den ráno v 7 hodin v pochodovém útvaru a ve zpěvu.⁵⁶ Zákopníci ubytovaní ve škole odešli z Kobylnic dne 17. dubna.⁵⁷ Zákopové práce konali také pracovníci z kárného tábora v českoněmecké obci Dvorska. Sem byli zařazováni lidé, kteří se pokoušeli vyhnout zákopovým pracím. Jejich pracovní doba byla delší a stravování horší.⁵⁸ Počínaje 21. dubnem začaly být kopány také zákopy právě u Dvorska, kam byli povoláni všichni praceschopní muži z Kobylnic (vyjma hasičů).⁵⁹ Kvůli ostřelování ruskými letadly v dalších dnech ale zákopníci od Dvorska přechali.⁶⁰ Kobylnická kronika k tomu konstatuje:

⁴⁵ Tamtéž, s. 245.

⁴⁶ SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 139.

⁴⁷ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 273–274.

⁴⁸ Tamtéž, s. 274.

⁴⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 406.

⁵⁰ Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 1.

⁵¹ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 405.

⁵² Tamtéž, s. 406.

⁵³ Tamtéž, s. 409.

⁵⁴ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 219, 222.

⁵⁵ SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 245.

⁵⁶ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 274–275.

⁵⁷ Tamtéž, s. 279.

⁵⁸ Tamtéž, s. 276–277.

⁵⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obce Kobylnice. Okres Brno-venkov. Díl II.*, N – 86, inv. č. 33., s. 14.

⁶⁰ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 281.

„*Ráno 23. dubna jsme opět na pracovišti. Práce mnoho se neudělá, protože každou chvíli nad námi přelétají sovětská letadla. Sřely z děl dopadají už do „bažantnice“ a Sokolnice jsou už zahaleny dýmem. Ruská letadla stále častěji létají nám nad hlavami a my se tiskneme ke stěnám zákopů a nepracujeme.*“⁶¹ Zákopy byly budovány také v obci Ponětovice, kam přivezl 19. února zvláštní vlak 268 zákopníků ve věku 19–30 let. Jednalo se většinou o lidi ze Šumavy a od Tábo-
ra.⁶² V měsíci březnu pak byli dosavadní zákopníci v Ponětovicích vystřídáni novými, většinou z okolí Moravské Ostravy. Ke kopání zákopů byli pod dozorem bezohledně si počínajících německých vojáků nuceni také občané Ponětovic.⁶³ Ještě 23. dubna (pouhý den před osvobozením úze-
mí) museli z nařízení německého komanda všichni muži z obce Prace a Ponětovic nastoupit k budování zákopů u Mohyly míru. Neuposlechnutí výzvy mělo být potrestáno zastřelením.⁶⁴ V případě příchodu Rusů měly zákopníci zalehnout do zákopů.⁶⁵ Kopání zákopů však bylo pře-
rušeno bombardováním sovětského letectva,⁶⁶ ponětovičtí muži se přes pohružky zastřelením rozutekli hasit požár, který propukl po náletech v jejich obci.⁶⁷ Jako čtrnáctiletý kluk musel „na Mohyly míru na zákopy“ také Josef Boleslav z Prace. Ten vzpomíná, že při kopání zákopů se nad zákopníky náhle objevilo ruské letadlo (nazývá jej „kukurusík“ – zřejmě se jednalo o stroj Poli-
karpov PO-2, mající přezdívku „Kukuruzník“, tedy „sekáč kukuřice“), které začalo náhle záko-
pové práce bombardovat. Zákopníci proto utekli k Mohyle míru a schovali se do kaple. Němečtí strážci zalezli do vykopaného zákopu (němečtí dohlížitelé byli zřejmě tři, jejich chování nebylo ale podle vzpomínek pamětníka drastické). Po odletu stroje museli zákopníci pokračovat v práci.⁶⁸

Podobný vývoj měly také poslední zákopové práce v obci Zbýšově ve dnech 21. a 22. dub-
na, na které byli německým velitelem povoláni všichni muži od 16 do 60 let. První den se jich dostavilo 150, druhý den pouze 30, ale i ti se rozutekli poté, co spojenecká letadla začala záko-
pové práce ostřelovat.⁶⁹ Občané Holubic, Blažovic, Křenovic a Velešovic byli nuceni vykopat
zákop u státní silnice Brno – Vyškov, na třech místech zbudovali za dozoru německých vojáků
záseky s překážkami. Dřevo na zbudování záseků museli dopravovat se svými potahy sami
z lesa, a to mnohdy i ze vzdálených míst.⁷⁰ Po 16. březnu byli holubičtí zákopníci vystřídáni mla-
dými chlapci, povolanými na tyto práce z Čech (pracovali na opravě tratě, zejména na rozšiřo-
vání nádraží u tratě Blažovice – Holubice; ubytováni byli ve zdejší škole nebo v cihelně u ná-
draží).⁷¹ Hloubení zákopů dosáhlo na sledovaném území takových rozměrů, že k tomu
ponětovická kronika konsatuje: „*Všechny osady jsou přeplněny zákopníky, kteří jsou vesměs dru-
žní a příjemní lidé až na malé výjimky.*“⁷² Do nedalekých Šlapanic mělo být nasezno dokonce na
2500 zákopníků.⁷³ Na budování zákopů se podíleli také němečtí vojáci – trestanci.⁷⁴

⁶¹ SOkA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obec Kobylnice. Okres Brno-venkov. Díl II.*, N – 86, inv. č. 33., s. 14.

⁶² SOkA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 71.

⁶³ Tamtéž, s. 71–72.

⁶⁴ Tamtéž, s. 74.

⁶⁵ Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 5.

⁶⁶ *Kronika obce Prace*. Uložena na obecním úřadě v Praci, s. 57; stejně také v sepsaných vzpomínkách MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 6.

⁶⁷ SOkA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 74.

⁶⁸ Oral history, Josef Boleslav (narozen 15. 8. 1930 v Praci) – rozhovor proveden dne 18. 3. 2016.

⁶⁹ SOkA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 248.

⁷⁰ SOkA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 139–140.

⁷¹ Tamtéž, s. 140.

⁷² SOkA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 72.

⁷³ MÜLLER, J.: *Příchod prvních rudoarmejců*. In: Žampach, V. – Pavka, M. a kol.: Brněnské okolí cestou ke svobodě. Sborník k 20. výročí osvobození. Brno 1965, s. 67.

⁷⁴ SOkA Vyškov, Archiv obce Křenovice, nezpracováno, *Pamětní kniha obce Křenovice (1923–1962)*, s. 142.

Po započetí bombardování Brna ruskými letadly (od 8. dubna) byli zákopníci z okolí povoláni na opevňovací práce do tohoto města.⁷⁵ Budování zákopů způsobilo na polích nemalé hospodářské škody – zákopy byly budovány v několika řadách za sebou, byly hluboké (někde úzké, jindy široké).⁷⁶ Podle vzpomínek J. Boleslava byli zákopy kopány asi do výšky tři čtvrtě metru, hlína z výkopu se přitom házela dopředu, aby zákopy byly vyšší. Zákopy byly podle jeho vzpomínek široké 80 až 100 cm.⁷⁷

Kromě zákopů byly v obcích a osadách budovány také tankové uzávěry. Ty byly v měsíci březnu připravovány např. v Kobylnicích.⁷⁸ Vznikaly tak, že „*po obou stranách silnice jsou zakopány sloupy ve dvou řadách, mezery vysypány hlínou a vše vystuženo příčnými trámy. Mezi uzávěrou ponechán průjezd 3 m široký, který v případě bojů má být zatarasen trámy.*“⁷⁹ Budovány byly také tankové pasti. Jako protitankové překážky byly využity také řeky a svodnice, včetně řeky Litavy–Cézavy, protékající sledovaným územím.⁸⁰ Překážky ze silných klád vozových z lesů byly budovány také u železničních mostů.⁸¹ Připravována byla také kulometná hnízda a zákopy kolem silnic jako kryty pro střelce z pancéřových pěstí.⁸² Také k této výstavbě byly nuceně přizváni zdejší občané. V Křenovicích bylo pomocí zákopníků rozšiřováno také horní nádraží k Holubicím. Posláni sem byli čeští zákopníci z továrny Avia v Praze.⁸³ Zákopníci bydleli v Křenovicích ve škole, jejich němečtí dohlížitelé po domech. Kromě budování zákopů a dalších překážek bylo domácí obyvatelstvo nuceno také podílet se na dopravě dřeva na budování těchto překážek. Kronika obce Holubice tak vzpomíná, že obec musela vypravit určitý počet povozů s koňmi a lidmi na Vsetínsko (na zákrok starosty obce bylo nakonec dojednáno dovážení dřeva z bližší Českomoravské vrchoviny).⁸⁴

Budování zákopů a dalších zábran se však ukázalo jako neúčinné. Z velké části navíc nestihly být tyto překážky dokončeny. Ustohal k tomu konstatuje: „*Když zarachotily pásy tanků, celý obranný val z protitankových příkopů se ukázal být ‚pro kočku‘. Pancíře a pěchota si razily cestu prostorami, které zůstaly průjezdné.*“⁸⁵ Podle vzpomínek pamětníka nebyly také zákopy u Mohyly míru využity.⁸⁶ O budování sítě zákopů v okolí Brna pronikaly navíc, díky odvaze některých jedinců, informace do odboje.⁸⁷ Kromě budování zákopů, se německé vojenské síly připravovaly na příchod fronty také dalšími způsoby – ve Šlapanicích u nádraží a také u Blažovic tak byly zřízeny sklady munice.⁸⁸

Pohyby vojsk

Příchod blížící se fronty byl signalizován také dalšími událostmi. Kronika obce Ponětovice tak konstatuje: „*Po okolních osadách se sepisují postele pro vojáky, odebírají se koně, vozy*

⁷⁵ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 72.

⁷⁶ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice*, Svazek I., C – 123, inv. č. 19, s. 220.

⁷⁷ Oral history, Josef Boleslav (narozen 15. 8. 1930 v Praci) – rozhovor proveden dne 18. 3. 2016.

⁷⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 277.

⁷⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 72.

⁸⁰ ŽAMPACH, V.: *Směr Brno*. Brno 1975, s. 27.

⁸¹ SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 246.

⁸² Tamtéž.

⁸³ SOKA Vyškov, Archiv obce Křenovice, nezpracováno, *Pamětní kniha obce Křenovice (1923–1962)*, s. 142.

⁸⁴ SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 139.

⁸⁵ USTOHAL, V.: *Výročí 50 let od konce II. světové války. Část I. Zákopnická historie stará půl století*. Šlapanický zpravodaj. List občanů města Šlapanic, 1995, č. 1, s. 8.

⁸⁶ Oral history, Josef Boleslav (narozen 15. 8. 1930 v Praci) – rozhovor proveden dne 18. 3. 2016.

⁸⁷ Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 2.

⁸⁸ Tamtéž, s. 1.

a postroje. V Ponětovicích a okolí vyměřují němečtí vojáci obrannou linii (...). Vesnice se připravuje na úpravu krytů a k úschově zásob a cenných věcí“.⁸⁹ Na sledovaném území můžeme sledovat také posilování posádek německých vojsk, stáhnuvších se z území osvobozených Rudou armádou. V Holubicích se ústupový oddíl německého vojska objevil již v první polovině měsíce února, v obci zůstal tento oddíl „na odpočinku“ do první poloviny měsíce března. Vojáci byli ubytováni po jednom nebo dvou mužích po domech. Nešťastnou náhodou přitom přišel o život tříletý chlapec, který si s kamarádem hrál s odloženou vojenskou puškou.⁹⁰ Holubická kronika vzpomíná, že jinak bylo chování tohoto vojska „celkem dobré“.⁹¹ Kronika připomíná také další náznaky blížící se fronty: „Bylo viděti stále jezdit transporty vojska a to jak směrem k Hodonínu, tak i nazpět. Rovněž po tratích jezdily stále velké transporty, takže mnohdy bylo nádraží úplně vlaky přeplněno a zataraseno.“⁹² Dne 12. dubna odpoledne se ubytoval v cihelně u holubického nádraží oddíl asi 10 aut („oddíl Feldreparaturwerksttete“).⁹³ 18. dubna pak do Holubic doputoval záložní prapor myslivců, kteří zde byli na odpočinku a současně tvořili zálohu pro frontu. Obec byla nucena vydržovat pící koně tohoto oddílu. Také v tomto případě bylo chování vojska dle holubické pamětní knihy slušné.⁹⁴

V Kobylnicích se němečtí vojáci začali objevovat koncem března. „Často projížděly německé tanky, těžká děla, zásobovací oddíly nebo technické čety. Mnohdy se zdržely některé oddíly v obci několik dní (...). Když odcházeli, nezapomněli si vzít s sebou vůz, koně a pod.“⁹⁵ V Ponětovicích bylo ubytováno asi 250 německých vojáků.⁹⁶ Podle kroniky obce Zbýšova se počínaje 5. dubnem pohybovalo od Křenovic po silnici množství nákladních aut německé armády, dále osobních aut i koňských povozů. „Vozy byly přikryty plachtami a bylo na nich naloženo různé nářadí, nábytek a potřeby domácnosti. Následovalo velké množství selských koní, asi 700 krav a menší počet ovce. Za tím dělostřelectvo a pěchota bez výzbroje. Výzbroj byla vezena na vozech. Část jich zůstala ubytována na kratší čas v obci.“⁹⁷ Oddíly německého vojska, ubytované ve Zbýšově, byly několikrát vyměněny.⁹⁸ V Újezdě se německé vojsko objevilo v noci 6. dubna, ubytováno bylo ve školních budovách, důstojníci pak v soukromých domech. Újezdská kronika konstatuje, že němečtí důstojníci „vystupovali sebevědomě ale korektně. Jejich sluhové žádali pro své představené jídlo, otop, opravu prádla.“⁹⁹ Německé vojsko opustilo Újezd v neděli 8. dubna, aby následující den dorazil další transport vojska – jeden oddíl se 150 ruskými zajatci byl umístěn v měšťánské škole.¹⁰⁰ Asi 4000 německých vojáků pak obsadilo Újezd v pátek 13. dubna v noci.¹⁰¹ Stále častěji německá vojska zůstávala také v obci Prace, v sobotu 21. dubna se zde ubytoval oddíl německých dělostřelců.¹⁰² Sokolnická kronika vzpomíná, že po 15. dubnu „proudlily nepřetržitě dlouhé řady německého vozatajstva od obce Žatčan kolem sokolnického nádraží

⁸⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 71.

⁹⁰ SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 140.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž, s. 141.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž, s. 142.

⁹⁵ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 278.

⁹⁶ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 72.

⁹⁷ SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbýšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 246–247.

⁹⁸ Tamtéž, s. 247.

⁹⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 407.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 408.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 415.

¹⁰² Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 4.

a cukrovaru směrem k Pratici, což nasvědčovalo tomu, že fronta se rychle blíží a německé vojsko kvapem ustupuje.¹⁰³ Také kronika obce Křenovice konstatuje, že „obec je přeplněna vojskem, tanky, vozy sešskými na dvorech, zahradách a volných prostranstvích.“¹⁰⁴

Dne 18. dubna panovala již mezi Němci podle újezdské kroniky značná nervozita. „Obě školy jsou přeplněny vojskem, jsou natlačeni jako slanečci ve světnicích i těch nejmenších chaloupek, jsou v každém průjezdě a obsadili kdejakou stodolu.“¹⁰⁵ Také sokolnická kronika připomíná, že „na vojácích byla zřejmá únava a lhostejnost, nebylo již vojsko kdysi tak zpupně a sebevědomě vystupující, ale úplně skleslé. Nevšímalo si obyvatelstva, které je pozorovalo.“¹⁰⁶ Podobně vypovídá také ponětovická kronika: „Jejich chování nebylo již vyzývavé, tušili katastrofu a potichu odsuzovali Hitlera.“¹⁰⁷ Kobylnická kronika k tomu dodává: „Na německém vojsku bylo v těchto dnech u nás již plně znáti nervositu. Tanky, děla a vozy všeho druhu jezdily hned směrem k frontě a hned se zase vracely. Zkrátka všude se již projevoval chaos. Dělostřelba byla den ze dne slyšitelnější.“¹⁰⁸ Naproti tomu druhá kobylnická kronika konstatuje, že ještě okolo 18. dubna byli Němci velcí optimisté. „Prohlašovali totiž, že Hitler použije co nejdřív hrozných zbraní, které učiní zásadní obrat v jejich prospěch. A pak zase jako ve filmu uvidíš projížděti po silnici sem a zase tam německé tanky.“¹⁰⁹ K tomu však kronikář dodává: „Mají jich jak zdá se málo. Tak kolem Tebe mašírují směrem k frontě (k Sokolnicím) volksšturmaci (...) nesoucí na ramenou pancéřové pěsti (...) a nadávající a proklínající (bez podivu někteří i česky) válku i Hitlera (...). Nepostřehneš však teď u těchto Němců ty sebevědomé a nafouklé tváře, jak jsme je vidávali v letech 1941–1943.“¹¹⁰

Kromě pohybu německých vojsk, evidují kroniky obcí slavkovského bojiště také pohyb ostatního německého obyvatelstva. Kronika obce Újezda tak vzpomíná: „V pátek a sobotu 13. a 14. dubna dnem i nocí po silnici k Brnu neustále jezdí vozy, auta, motocykly a kola; vozy jsou pod plachtami na obručích, na nich zelené větve, aby byly maskovány před bombardováním. Tak prchá ‚Herrenvolk‘ před vítěznou Rudou armádou, která se zmocnila Hodonína. – Vojáci ženou stáda dobytka, naši lidé běhají s kbelíky a dojí krávy. Němci dávají lidem za bochník chleba šicí stroj, za jídlo slivovici, plnicí pera, hodinky. Rolníkům berou koně.“¹¹¹ Také ve Zbýšově se objevovaly rodiny válečných vystěhovalců.¹¹²

Zatímco před příchodem fronty byly prováděny rekvizice pouze za součinnosti obce, s přicházející frontou se toto změnilo – rolníkům byli rekvírováni poslední koně, krávy, postroje i vozy.¹¹³ Němečtí vojáci si na místních lidech pod pohrůžkou zastřelením vynucovali jízdní kola – v Újezdě tak bylo ukradeno asi 90 kol.¹¹⁴ Ve Zbýšově bylo dne 8. března odvedeno pět

¹⁰³ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 227.

¹⁰⁴ SOKA Vyškov, Archiv obce Křenovice, nezpracováno, *Pamětní kniha obce Křenovice (1923–1962)*, s. 143.

¹⁰⁵ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 421.

¹⁰⁶ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 220.

¹⁰⁷ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III*, N – 17, inv. č. 17a, s. 72.

¹⁰⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 283–284.

¹⁰⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obec Kobylnice. Okres Brno-venkov. Díl II*, N – 86, inv. č. 33., s. 14.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 410.

¹¹² SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 245–246.

¹¹³ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 424.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 415.

koní, 7. dubna pak byly německým vojskem odebrány rolníkům čtyři vozy a další koně.¹¹⁵ Další odvod následoval 15. dubna, kdy byly odvedeny další čtyři koně. Jako náhrada byli majitelům dáni válkou zubožení vojenští koně.¹¹⁶ Při výměně vojsk zmizela také bryčka, prádlo a šatstvo.¹¹⁷ V Křenovicích byly před příchodem fronty odevzdávány a shromažďovány na faře na rozkaz německých úřadů veškeré radiopřijímače.¹¹⁸ Lidé proto byli bez zpráv o vojenské a politické situaci. Jelikož byly zpřetrhány dráty elektrického vedení, nesvítala světla.¹¹⁹ Po rozvrácení fronty v Maďarsku bylo možné počátkem dubna sledovat také proudy maďarského vojska i civilního obyvatelstva.¹²⁰ Objevovaly se také zástupy zajatých sovětských vojáků (viz také výše), střežených německou ostrahou – 21. dubna tak byla k vidění skupina asi 50 příslušníků Rudé armády v obci Prace, kde byla také ubytována.¹²¹

Kroniky obsahují také další záznamy, ze kterých je patrné, že se fronta rychle přibližovala. Kronika obce Holubice tak informuje o zastřelení dvou mužů bez soudu německým četníkem ve zdejší cihelně dne 12. dubna (jeden byl podezřelý pro vraždu německého vojína, v druhém případě se jednalo zřejmě o rumunského důstojníka).¹²²

Nálety a bombardování

Dalším jevem, který ohlašoval blížící se frontu, byly nálety spojeneckých letadel. Přičemž nad sledovaným územím bylo z důvodu polohy brněnského letiště a nejdůležitějších průmyslových podniků, možno sledovat vyšší počet náletů – při těchto náletech byly bombardovány také komunikace a sídla, přes které byl útok veden.¹²³ Zbýšovská kronika konstatuje, že ořesy se na okna zdejších domů přenášely již v měsíci lednu 1945.¹²⁴ Nad sledovanými obcemi proletovala sovětská letadla od začátku měsíce dubna, ve dne i v noci býval slyšet rachot leteckých kulometů.¹²⁵ V Ponětovicích došlo k náletu již 1. dubna (útok byl směřován nejspíše na sklad munice v nedalekých Šlapanicích).¹²⁶ Intenzita náletů se od poloviny dubna zvyšovala, v noci bývaly na obloze vidět záblesky.¹²⁷ Ty způsobovala ruská letadla vrhající zápalné i tříštivé bomby.¹²⁸ Újezdská kronika tak vzpomíná např. na velký nálet, který zdejší obyvatelé pozorovali 12. dubna.¹²⁹

Nálety způsobovaly německým silám citelné ztráty. Ohlašovány byly sirénami, které měly svolávat lidi do domů, sklepů (byly pro tyto účely speciálně upravovány) a krytů vykopaných na zahradách a polích. „Každý občan hleděl si opatřit kryt pro sebe a svoji rodinu.“¹³⁰ V Křenovicích byl kryt zřízen ve sklepě zdejší školy (po příchodu německých vojáků 16. dubna 1945 byla

¹¹⁵ SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 246–247.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 247.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 247–248.

¹¹⁸ SOKA Vyškov, Archiv obce Křenovice, nezpracováno, *Pamětní kniha obce Křenovice (1923–1962)*, s. 209.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III., N – 17*, inv. č. 17a, s. 72.

¹²¹ Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 4.

¹²² SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 141–142.

¹²³ MÜLLER, J.: c. d., s. 67.

¹²⁴ SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 244.

¹²⁵ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice, C – 48*, inv. č. 22, s. 279.

¹²⁶ Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 3.

¹²⁷ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice, C – 48*, inv. č. 22, s. 279.

¹²⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III., N – 17*, inv. č. 17a, s. 72.

¹²⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 409.

¹³⁰ SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 142.

ve škole a dvou protějších domech zřízena vojenská nemocnice, čímž skončila výuka).¹³¹ Pobyt v krytech ale nebyl jistě idylickým zážitkem. Újezdská kronika tak konstatuje, že „nejhorší jsou noci v krytech. Každou chvíli nás probudí z neklidného spánku strašná rána dopadlé bomby, praskot granátů nebo štěkot kulometů. Sklep se chvěje ve svých základech a všichni mají obavu, že strop jim spadne na hlavu. Proto se v krytu většinou debatuje, spí jen děti a některé ženy.“¹³² Vyhlédl-li člověk z krytů, mohl se dočkat německé nadávky ve stylu „nemůžete se dočkat Ivana že jó vy blbci“.¹³³ Kromě sklepů a krytů hledali lidé úkryt také na jiných místech – podle ponětovické kroniky „někteří se odstěhovali pod odpadový můstek na želez. trati a mnoho lidí s rodinami (...) hledali záchranu v lesích nebo v zapadlejších osadách.“¹³⁴ Lidé také schovávali a zakopávali svoje oblečení, potraviny a jiné cenné věci.¹³⁵ Zřizovány byly kryty také mimo obec pro případ, že by se lidé museli vystěhovat, aby měli kde spát.¹³⁶ Kryty byly vybaveny postelemi a pohovkami. Ve sklepech si lidé i vařili.¹³⁷

Křenovice byly podle zdejší kroniky zasaženy bombardováním již v neděli 8. dubna dopoledne, další nálety připomíná křenovická kronika 21. dubna.¹³⁸ V Újezdě došlo k prvnímu leteckému náletu v neděli 15. dubna, ve stejný den byly poprvé bombardovány také sousední Sokolnice¹³⁹ (zvláštní pozornost věnovala sovětská letadla zdejšímu nádraží, kde měli Němci uskladněny zásoby munice¹⁴⁰), téhož večera dopadly první zápalné bomby také na nedaleké Ponětovice.¹⁴¹ 15. dubna odpoledne byl proveden nálet také na německou vojenskou kolonu v obcích Šaratice, Hostěrádky – Rešov a Otnice. V Šaraticích byla právě hrána kopaná, přičemž bylo zraněno několik lidí.¹⁴² V Holubicích byli občané rozrušeni prvním velkým bombardováním měst Slavkova u Brna a Bučovic, trvajícím celé odpoledne 15. dubna.¹⁴³ „Od toho dne bylo okolí stále napadáno ruským letectvem, bombardováno neb ostřelováno (...). Letectvo stále napadalo vojenské německé transporty, pohybující se po státních a okresních silnicích a tyto kulometry ostřelovalo.“¹⁴⁴ Samotná obec Holubice byla bombardována 21. dubna. Přitom byla způsobena škoda na nádraží a domech v jeho okolí, potrháno bylo elektrické, telegrafní a telefonní vedení. Nálet se však obešel bez ztrát na životech nebo na zdraví.¹⁴⁵ V neděli večer 22. dubna pak po náletu na Brno, kdy bylo po útočících letadlech z Holubic střeleno, byly na obec svrženy dvě bomby, které si vyžádaly jednu obět a několik zraněných.¹⁴⁶ Dalšího dne byl na obec uskutečněn další nálet, který si vyžádal další obět i zraněné.¹⁴⁷

¹³¹ SOKA Vyškov, Archiv obce Křenovice, nezpracováno, *Pamětní kniha obce Křenovice (1923–1962)*, s. 142.

¹³² SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 421.

¹³³ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obec Kobylnice. Okres Brno-venkov. Díl II.*, N – 86, inv. č. 33., s. 16.

¹³⁴ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 73.

¹³⁵ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obec Kobylnice. Okres Brno-venkov. Díl II.*, N – 86, inv. č. 33, s. 13.

¹³⁶ SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 248.

¹³⁷ SOKA Vyškov, Archiv obce Křenovice, nezpracováno, *Pamětní kniha obce Křenovice (1923–1962)*, s. 143.

¹³⁸ Tamtéž, s. 142–143.

¹³⁹ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice. Svazek I.*, C – 123, inv. č. 19, s. 226.

¹⁴⁰ HANOUSEK, P.: *Poslední naděje – probít se!* In: Žampach, V. – Pavka, M. a kol.: *Brněnské okolí cestou ke svobodě. Sborník k 20. výročí osvobození. Brno 1965*, s. 64.

¹⁴¹ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 72.

¹⁴² SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 247.

¹⁴³ SOKA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 142.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 143.

¹⁴⁷ Tamtéž.

Kobylnice pocítila první bojový zážitek v pondělí 16. dubna.¹⁴⁸ Také nedaleké Šlapanice byly bombardovány od poloviny měsíce dubna.¹⁴⁹ Německé vojsko v Praci bylo bombardováno 18. dubna.¹⁵⁰ 18. a 19. dubna bylo možné sledovat neustálé nálety na německá vojska pochodující po komunikacích v okolí obce Zbýšova.¹⁵¹ Obyvatelé Sokolnice mohli 17. dubna sledovat nad svou obcí souboj ruských a německých letadel, při kterém ruská letadla shodila asi 100 bomb na trén jedoucí na silnici ke Kobylnicím.¹⁵² Nejtěžší nálet zaznamenala Sokolnice v pátek 20. dubna v poledne – v obci následně vypukl požár, při kterém vyhořelo 27 domů.¹⁵³ Sousední Újezd postihlo v době od 15. do 23. dubna celkem 26 leteckých náletů.¹⁵⁴ Klid lidí narušoval zvuk letadel, které „*bzučely jako porážděné vosy*“¹⁵⁵, střelba z kulometů a děl a detonace pum způsobující obrovské škody. „*Granáty, bomby a střely kulometů přšely (...) jako déšť.*“¹⁵⁶ Při náletech zachvátila sledované obce řada požárů, některé domy schytaly i několik zásahů. Během jediného dne v úterý 17. dubna tak jen v Újezdě zahynulo pět zdejších občanů.¹⁵⁷ Ve středu 18. dubna podnikla ruská letadla nálet na Telnici, při kterém zemřelo 11 občanů a byla zničena řada domů.¹⁵⁸ Zároveň (podle jiných zdrojů až 23. dubna¹⁵⁹) byl na cestě Otmarov–Telnice¹⁶⁰ (jiné zdroje uvádí také silnici Sokolnice – Telnice¹⁶¹) napaden německý automobil, ve kterém zahynul německý generálporučík, velitel 19. pancéřové divize Hans Källner.¹⁶² Pohřben byl v sokolnickém zámeckém parku. V roce 1997 byly jeho ostatky exhumovány a přeneseny na německé válečné oddělení Ústředního hřbitova v Brně.¹⁶³ Jednalo se o nejvyššího německého důstojníka, který zahynul na území jižní Moravy.

Intenzita náletů se s blížící se frontou stále zvyšovala. Ruští letci se každou noc objevovali nad Brnem. Ulice byly přeplněny lidmi a materiálem, úrodu ničila stáda volně se pasoucího dobytka.¹⁶⁴ Ruská letadla zneškodňovala německá nákladní auta, tanky i kulometná hnízda. V Kobylnici po náletu 23. dubna vyhořelo několik domů.¹⁶⁵ Hasit sem běželi přes výhrůžky německých vojáků zdejší obyvatelé odvedení na zákopové práce. „*My všichni poté jako na povel vyběhli jsme z těchto nedokončených zákopů a přes výhrůžky, výkřiky a nadávky německých vojáků kteří nám na postrach hrkali závěry svých pušek, utíkali jsme rovnou a dolů k naší obci, nedbaje nebezpečí střelby německých vojáků ze zadu, ba ani střelby z ruských letadel, které léta-*

¹⁴⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 279.

¹⁴⁹ USTOHAL, V.: *Čtyřstránka k 50. výročí konce II. světové války. Část II. Zkázonosné bostony a postrach kafemlýnek. Šlapanický zpravodaj. List občanů města Šlapanic*, 1995, č. 2, s. 7.

¹⁵⁰ Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 4.

¹⁵¹ SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 247.

¹⁵² SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 228.

¹⁵³ Tamtéž, s. 229.

¹⁵⁴ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 412, 415.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 419.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 418.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 419.

¹⁵⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 228.

¹⁵⁹ ŽAMPACH, V.: *Památník...* Brno 2000, s. 291.

¹⁶⁰ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 228.

¹⁶¹ ŽAMPACH, V.: *Památník...* Brno 2000, s. 291.

¹⁶² K jeho osobě blíže např. ŽAMPACH, V.: *Památník...* Brno 2000, s. 291; BŘEČKA, J.: *Před sedmdesáti lety skončila válka...* Brno 2005, s. 86.

¹⁶³ BŘEČKA, J.: *Před sedmdesáti lety skončila válka...* Brno 2015, s. 68.

¹⁶⁴ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 424.

¹⁶⁵ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 284–286; SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obec Kobylnice. Okres Brno – venkov. Díl II.*, N – 86, inv. č. 33., s. 15.

ly nízko nad námi.“¹⁶⁶ Také Ponětovice postihl nejhorší nálet 23. dubna – zničeno bylo několik domů, po náletu opustily obec i německé vojenské jednotky.¹⁶⁷

Přes nebezpečí sledovali někteří zvědavci tyto vzdušné letecké souboje – újezdská kronika tak připomíná asi 200 zvědavců, kteří si nenechali ujít tuto nebezpečnou podívanou a sledovali ji 16. dubna od kapličky svatého Antonína Paduánského.¹⁶⁸ Jelikož byl vydán zákaz cestovat nejprve dále než 20 km, později dále než 10 km, využívali lidé výšiny také pro to, aby mohli sledovat postup blížící se fronty. Obyvatelé Prace se tak chodívali dívat na to, kde se fronta pohybuje na Pratecký kopec, odkud také oni sledovali letecké souboje.¹⁶⁹ Postup fronty oznamovaly „rudé záplavy požárů“, které zdejší obyvatelé pozorovali večer na obzoru.¹⁷⁰ Atmosféru vykresluje např. následující úryvek z ponětovické kroniky: „*Letadla ve dne i v noci krouží nad osadami, lidé jsou většinou ve sklepích, nesvlékají se již po několik nocí, přívod elektřiny je přerušen takže každý je odkázán na svícení buď svíčkou nebo lampou petrolejovou – má-li tato svítidla.*“¹⁷¹ Že se nejednalo o liché obavy ukazuje příklad ze Šaratic, kde byl 22. dubna po zásahu německých aut se štěstím usmrcen ředitel zdejší školy s manželkou a dcerou.¹⁷²

Vyhazování mostů, ničení infrastruktury

Ve chvíli, kdy bylo zřejmé, že německá vojska nedokážou zastavit postup Rudé armády, uchýlovali se Němci k ničení komunikačních spojů a důležitých hospodářských podniků. Využívali tedy výše zmíněné taktiky spálené země. Již 18. dubna před polednem tak byl vyhozen železniční most nad Zlatým potokem na trati Brno–Přerov. Materiál z mostu ucpal koryto potoka a na místě se utvořilo velké jezero „jako při největších povodních“.¹⁷³ 24. dubna pak byly zničeny silniční mosty nad Zlatým potokem v Telnici, Sokolnicích a Kobylnicích.¹⁷⁴ Během bojů byly tyto mosty nahrazeny provizorními dřevěnými stavbami.

Z důležitých průmyslových podniků byl Němci 24. dubna zapálen rolnický cukrovar v Sokolnicích, kde bylo zničeno asi 60 vagonů surového cukru a značná část strojního zařízení.¹⁷⁵ Celková škoda byla podle cen z roku 1935 odhadnuta podle újezdské kroniky na 20 milionů Kčs.¹⁷⁶ Poválečná rekonstrukce cukrovaru si vyžádala podle sokolnické kroniky náklad 100 mil Kčs.¹⁷⁷ Ještě před zničením cukrovaru dovolilo německé velení, aby si lidé v cukrovaru dle libosti nabrali surový cukr. Toho bylo občany z okolí bohatě využito, kobylnická kronika proto poslední týden před osvobozením nazývá „sladkým týdnem“.¹⁷⁸ Kronika k tomu poznamenává: „*A tak lidé toho využili a kdo mohl nějaké vozidlo sehnati, ubíral se k Sokolnicím, aby nějaký ten cukr ukořistil.*“

¹⁶⁶ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Kronika obce Kobylnice. Okres Brno-venkov. Díl II.*, N – 86, inv. č. 33., s. 15.

¹⁶⁷ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 73.

¹⁶⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 417.

¹⁶⁹ Ze sepsaných vzpomínek MUDr. Jaromíra Valehracha, prateckého rodáka, s. 3.

¹⁷⁰ Srovnej SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 38, inv. č. 16b, s. 418.

¹⁷¹ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Ponětovice, *Kronika obce Ponětovice. Díl III.*, N – 17, inv. č. 17a, s. 74.

¹⁷² SOKA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 249.

¹⁷³ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I.*, C – 123, inv. č. 19, s. 229.

¹⁷⁴ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 433.

¹⁷⁵ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I.*, C – 123, inv. č. 19, s. 238, 340.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 340.

¹⁷⁷ SOKA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 434.

¹⁷⁸ SOKA Brno-venkov, Archiv obce Kobylnice, *Pamětní kniha obce Kobylnice*, C – 48, inv. č. 22, s. 281.

*Lidé jezdili na trakařích, vozících, vozech tažených koňmi i lidmi (z Prace). Vozíky všech možných typů, na kolech, pěšky v rukou a na zádech, zkrátka všemi možnými způsoby snažili se lidé odvézt cukr ze Sokolnic. A z jakých vzdáleností přicházeli. Dokonce až z Drahan na Plumlovsku.*¹⁷⁹ Od této nebezpečné cesty neodradilo obyvatele ani ostřelování ze strany Rusů (silnice, které využívali „poutníci za cukrem“¹⁸⁰ byly využívány také německými vojáky).

Dne 23. dubna byla Němci zapálena také újezdská sladovna (u sokolnického nádraží), jejíž část byla během války zabrána jako židovský majetek¹⁸¹ a byla využívána firmou „*Flugmotorwerke Ostmark*“ v Líšni, která zde vyráběla letadlové součástky.¹⁸² Kromě toho byla v objektu skladiště ovsa a ječmene. Ze sladovny ještě asi dva měsíce doutnal oheň a vystupoval dým.¹⁸³ To, co ze zde uskladněného obilí zbylo, bylo zdejšími lidmi dlouhou dobu po válce využíváno jako zásobárna krmiva pro dobytek.¹⁸⁴

Přes všechny uvedené těžkosti, se kterými se muselo obyvatelstvo sledovaného území vypořádat, zůstávalo prioritou venkovského obyvatelstva v tomto období jarní setí a výsadba. Ve Zbýšově tak bylo jarní setí započato v týdnu od 18. března, na začátku měsíce dubna pak byly sázeny řepa, brambory a kukuřice. S pracemi se pospíchalo právě z důvodu postupujících válečných událostí a z obav před ztrátou potahů.¹⁸⁵ Také v Holubicích bylo k polním pracím přikročeno již v druhé polovině března, počátkem dubna bylo již zaseto obilí, brambory byly zasázeny z větší části (o Velikonočních svátcích, které připadly na počátek dubna, byly již jarní práce na polích z větší části skončeny).¹⁸⁶ Obilí ale bylo spásáno volně se pohybujícím dobytkem.¹⁸⁷ S postupujícími dny se již z obav z bombardování nepracovalo ani na poli, přestaly jezdit vlaky. Schylovalo se k rozhodujícímu úderu. „*Bližící se fronta byla očekávána s radostí i strachem zároveň.*“¹⁸⁸

Závěr

Cílem tohoto textu bylo nastínění situace obcí „slavkovského bojiště“ před osvobozením na konci 2. světové války. Přiblížili jsme postup fronty směrem na sledované území, konání zákopových prací a budování dalších překážek na tomto teritoriu, pohyby vojsk ve sledovaných obcích, nálety a bombardování, kterými byly zasaženy a ničení infrastruktury ze strany německého vojska těsně před příchodem fronty.

Mgr. Miroslav Jireček, Ph.D.
Katedra historie
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 9
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: jirecek@ped.muni.cz

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 282.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 283.

¹⁸¹ SOkA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 238.

¹⁸² SOkA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 434.

¹⁸³ SOkA Brno-venkov, Archiv obce Sokolnice, *Pamětní kniha obce Sokolnice, Svazek I*, C – 123, inv. č. 19, s. 238.

¹⁸⁴ SOkA Brno-venkov, Archiv městečka Újezd u Brna, *Pamětní kniha obce Újezda (1923–1945/1947)*, C – 138, inv. č. 16b, s. 434.

¹⁸⁵ SOkA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 246.

¹⁸⁶ SOkA Vyškov, Archiv obce Holubice, *Pamětní kniha obce Holubice (1924–1963)*, inv. č. 1, s. 140–141.

¹⁸⁷ SOkA Vyškov, Archiv obce Křenovice, nezpracováno, *Pamětní kniha obce Křenovice (1923–1962)*, s. 143.

¹⁸⁸ SOkA Vyškov, Archiv obce Zbýšov, nezpracováno, *Paměti obce Zbejšova od roku 1923 (1923–1959)*, s. 246.